รูปแบบการมีส่วนร่วมเชิงพุทธบูรณาการในการจัดการชลประทานขององค์กรผู้ใช้น้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคเหนือตอนล่าง

A MODEL OF INTEGRATED BUDDHIST PARTICIPATION IN IRRIGATION MANAGEMENT OF WATER-USERS ORGANIZATION IN THE LOWER NORTHERN BASIN

อิสรีพัชร์ จงเปี่ยมบวรชัย

CHIANG MAI RAJABHAT UNIVERSITY
RAJABHAT CHIANG MAI RESEARCH JOURNAL

4

รูปแบบการมีส่วนร่วมเชิงพุทธบูรณาการในการจัดการชลประทานขององค์กรผู้ใช้น้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคเหนือตอนล่าง

A MODEL OF INTEGRATED BUDDHIST PARTICIPATION IN IRRIGATION MANAGEMENT OF WATER-USERS ORGANIZATION IN THE LOWER NORTHERN BASIN

อิสรีพัชร์ จงเปี่ยมบวรชัย
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้เป็นงานวิจัยแบบผสมผสานวิธี ใช้ประชากรเป็นครัวเรือน โดยการสอบถามองค์กรผู้ใช้น้ำชลประทานฝายหนองปิ้งไก่ ประกอบด้วย ประธานองค์กรผู้ใช้น้ำชลประทาน คณะกรรมการกลุ่มฯ และเกษตรกรผู้ใช้น้ำชลประทาน ที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ชุมชนหนองปิ้งไก่ จำนวน 4 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ 2 บ้านหนองปิ้งไก่ หมู่ 13 บ้านมอเจริญ หมู่ 19 บ้านศาลาโป่งแดง และหมู่ 22 บ้านสร้อยสุวรรณ เขตอำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร จำนวนทั้งหมด 442 ครัวเรือน (คน) ได้แบบสอบถามคืนจำนวน 419 ชุด คิดเป็นร้อยละ 94.80 และสนทนากลุ่มกับตัวแทนกลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย องค์กรผู้ใช้น้ำ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กรมชลประทาน และองค์กรเอกชน ได้แก่ มูลนิธิอุทกพัฒน์ในพระบรมราชูปถัมภ์ สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร (องค์การมหาชน) โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลการวิจัยตามตัวแบบระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนที่นำเสนอโดยสมาคมนานาชาติ

ผลการวิจัยพบว่า

1) หลักการมีส่วนร่วมจะเน้นในด้านปัจจัยภายนอกหรือวิธีการ เพื่อรักษาสิทธิ์ของตน หรือความคุ้มค่าจากการเข้าร่วม ส่วนหลักการมีส่วนร่วมเชิงพุทธ จะเน้นในด้านปัจจัยภายในหรือคุณภาพทางจิตใจอย่างมีเมตตา ในแบบของการเป็น “ผู้ให้” ที่ควบคู่ไปกับการพิทักษ์คุ้มครองประโยชน์ที่จะเกื้อกูลกับทุกๆ คน และทุกชีวิตบนโลก อนึ่งจากผลการวิเคราะห์แบบสอบถาม ผู้วิจัยได้พิจารณาเลือกค่าเฉลี่ยที่ต่ำที่สุดของการมีส่วนร่วมมาจัดกิจกรรมส่งเสริมให้องค์กรผู้ใช้น้ำเกิดความเข้มแข็ง คือ การมีส่วนร่วมคิด มีค่าเท่ากับ 4.09 ส่วนค่าเฉลี่ยที่ต่ำที่สุดของการมีส่วนร่วมเชิงพุทธของสาราณียธรรม คือ สาธารณโภคี เท่ากับ 4.00 และวัชชีอปริหานิยธรรม คือ หมั่นประชุมเนืองนิตย์ มีค่าเท่ากับ 4.17

2) กระบวนการและส่งเสริมการจัดการชลประทานขององค์กรผู้ใช้น้ำในพื้นที่ชุมชนหนองปิ้งไก่ตามหลักการมีส่วนร่วมเชิงพุทธบูรณาการ คือ เปิดโอกาสให้องค์กรผู้ใช้น้ำได้เข้ามามีบทบาทสูงที่สุดในการตัดสินใจไปจนถึงขั้นการเสริมอำนาจ อันนำไปสู่แผนยุทธศาสตร์การจัดการชลประทาน และจัดกิจกรรมส่งเสริมองค์กรและเกษตรกรผู้ใช้น้ำ เช่น จัดกิจกรรมเฉลิมพระเกียรติ 88 พรรษามหาราชา สืบชะตาลำน้ำ เลี้ยงผีฝาย แบบล้านนา รวมทั้งจัดผ้าป่าวัสดุก่อสร้างเพื่อสร้างศาลารวมใจเฉลิมพระเกียรติ เป็นต้น

3) รูปแบบการมีส่วนร่วมเชิงพุทธบูรณาการในการจัดการชลประทานขององค์กรผู้ใช้น้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคเหนือตอนล่างมีกระบวนการทำงานการมีส่วนร่วมตามพุทธวิธีของสาราณียธรรมและวัชชีอปริหานิยธรรม ร่วมกับหลักการจัดการชลประทาน ซึ่งส่วนที่เป็นหัวใจหลักก็คือ เอช-ซี โมเดล เป็นรูปแบบหัวใจแห่งการประสาน ที่สามารถใช้เป็นแนวทางแห่งการพัฒนาตนเองสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ รวมทั้งเป็นการเสริมสร้างการอยู่ร่วมกันแบบใช้หัวใจในการเข้าหากัน ให้ความไว้วางใจกัน สร้างความศรัทธาต่อกัน ให้เกียรติต่อกัน มองเห็นคุณค่าของกันและกัน ปัญหาความขัดแย้งก็ค่อยๆ หมดไป การทำงานก็เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้สังคมเกิดความน่าอยู่

คำสำคัญ: การบริหารจัดการ ระบบชลประทาน การมีส่วนร่วมเชิงพุทธบูรณาการ

Abstract

This study is a mixed methods research used household population was conducted by inquiring the above mentioned water-users organization consisting of a chairman, a committee and general water users living in Nong Ping Kai community of the 4 villages, i.e. Moo 2 Baan Nong Ping Kai, Moo 13 Baan Morecharoen, Moo 19 Baan Salapongdaeng and Moo 22 Baan Soysuwan, Muang district, Kamphaeng Phet province. The amounts of samples were 442 households (persons relatively). The 419 questionnaires of all returned back, that is effective 94.80%. Group discussion with the representative sampling group and key informants was also performed. Those are composed of Water-Users Organization, Local Governmental Organizations, Royal Irrigation Department and non-governmental organizations, i.e., Utokpat Foundation under Royal Patronage of H.M. the king, Hydro and Agro Informatics Institute (the public organization). The data collection was conducted in accordance with A Model of public participation presented by the International Association.

The results are as follows:

1) The general principle of participation focuses on the external factors or various methods for one's right or the worthiness from participation. The Buddhist principle of participation emphasizes in the internal factors or the spiritual quality by ways of "a giver" going together with benefit protection that can support everyone and all of life. From the analyzed questionnaires, it can be said that the minimum average of general participation has been selected to strengthen the water-users organization. That is, the thinking participation is equal to 4.09. Moreover, the lowest average of Buddhist participation in the name of Sāraṇīyadhamma; Sādhāraṇabhogitā (sharing any lawful gains with virtuous fellows) is equal to 4.00, and Vajjī - Aparihāniyadhamma; holding regular and frequent meetings is equal to 4.17 notably.

2) The procedure and promotion in irrigation management of water-users in Baan Nong Ping Kai community by integrated Buddhist participation can be seen that the water - users organization has played the highest role in a major decision and the power reinforcement bringing to the strategic plan of irrigation management has been also done. Besides, there are various activities to encourage the organization and water-users group, which are the 88-year King's Birthday celebration, the river-prolong life ceremony, offering sacrifices to a weir spirit (Lanna ceremony), material donation for the honored King Bhumibol Adulyadej Building and so on.

3) For A Model of integrated Buddhist participation in irrigation management of water-users in the lower northern basin, it can be mentioned that the procedure of integrated Buddhist participation was functioned by the general irrigation management, and Sāraṇīyadhamma (states of conciliation) and Vajjī - Aparihāniyadhamma (conditions of welfare). This shows HC Model (Heart Coordinate Model). HC Model is the heart model of coordination for the human development to be absolute mankind. In addition, HC Model will strengthen people to live together sincerely, to make a trust, to respect and to appreciate for each other, and then the conflict problems will be gradually eliminated. This resulted in the livable and delighted society undoubtedly.

Keywords: Management, Irrigation System, Integrated Buddhist Participation

บทนำ

ทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีความสำคัญของการจัดการชลประทานก็คือ น้ำ และจากสถานการณ์ในปัจจุบันประเทศไทยกำลังเผชิญกับปัญหามีปริมาณน้ำสะสมในเขื่อนน้อยมาก ซึ่งนักวิชาการต่างแสดงความคิดเห็นว่าเป็นเพราะโลกกำลังเผชิญวิกฤติปรากฏการณ์ของเอลนีโญ จึงเป็นสาเหตุก่อให้เกิดความแห้งแล้งในทวีปเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ปานทิพย์ อัฒนวานิช, 2554: 107) รวมทั้งประเทศไทย จากสถานการณ์ภัยแล้งที่เกิดขึ้นมาตั้งแต่เดือนตุลาคม 2556 ต่อเนื่องมาถึงปัจจุบัน (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2557: 14) กรมชลประทานจึงได้ประกาศขอความร่วมมือกับกลุ่มเกษตรกรเพื่องดปลูกข้าวนาปรังและให้ทุกภาคส่วนโปรดใช้น้ำอย่างประหยัด ตลอดช่วงฤดูแล้งไปจนถึงเดือนกรกฎาคม 2559 (รายการข่าว TNN 24, 2559)

จากสถานการณ์ดังกล่าว สิ่งที่น่าเป็นห่วงก็คือ สถานการณ์การขาดแคลนน้ำ ที่อาจทำให้เกิดความขัดแย้งจนนำไปสู่ความรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ เป็นวงกว้าง อันจะเกิดเป็นภัยภายในประเทศที่บั่นทอนความมั่นคงได้ เช่นเดียวกับในพระสุตตันตปิฎกที่ 17 ขุททกนิกาย ธรรมบท (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539: 94) ที่กล่าวถึงเหตุการณ์ในสมัยพุทธกาลที่ชาวพระนครกบิลพัสดุ์กับโกลิยะได้ร่วมกันสร้างทำนบกั้นน้ำ ณ แม่น้ำโรหิณี ไว้ใช้ในการเกษตรร่วมกัน ต่อมาเกิดฝนแล้ง มีน้ำน้อย จึงเกิดปัญหาแย่งทดน้ำเพื่อทำนา กลายเป็นการทะเลาะวิวาท พระพุทธเจ้าได้เสด็จไประงับศึก เรื่องราวจึงยุติลง ดังนั้นเพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาวิกฤตการณ์ขาดแคลนน้ำในอนาคต และป้องกันปัญหาที่อาจจะนำไปสู่ความขัดแย้งของเกษตรกรผู้ใช้น้ำ

ผู้วิจัยจึงสนใจนำชุมชนต้นแบบการมีส่วนร่วมการบริหารจัดการน้ำชลประทาน ที่ได้รับรางวัลชนะเลิศถ้วยพระราชทานพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จากการประกวดการจัดการทรัพยากรน้ำชุมชน ตามแนวพระราชดำริ ครั้งที่ 3 ปี 2552 ประเภทพื้นที่ชลประทาน ของสถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร (องค์กรมหาชน) คือ กลุ่มบริหารการใช้น้ำชลประทานฝายหนองปิ้งไก่ ซึ่งชุมชนหนองปิ้งไก่ ตั้งอยู่ที่ตำบลนาบ่อคำ อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร อยู่ทางภาคเหนือตอนล่างของประเทศไทย (สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร (องค์การมหาชน), 2553: 55) จากผลสำเร็จที่เกิดจากความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชน ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมในทิศทางที่ดีขึ้น แต่ปัจจุบันประชากรในพื้นที่เพิ่มขึ้น ประกอบกับสภาพภูมิประเทศบางแห่งเป็นดินทรายไม่เอื้อต่อการเก็บน้ำ จึงยังคงมีบางพื้นที่ที่ประสบปัญหาการขาดแคลนน้ำและปัญหาอุทกภัยเป็นประจำทุกปี

ดังนั้นเพื่อให้ราษฎรในพื้นที่ตระหนักถึงสถานการณ์ของน้ำที่น่าเป็นห่วงและร่วมกันวางแผนการจัดการน้ำให้ชุมชนมีน้ำกินน้ำใช้ตลอดปีด้วยความรักสามัคคีเหมือนกับคนรุ่นบุกเบิกที่ได้ร่วมกันสร้างแนวทางการจัดการชลประทานจนเป็นแบบอย่างแก่กลุ่มชนต่อมา อย่างไรก็ตามเพื่อไม่ให้แนวทางการมีส่วนร่วมที่ดีละลายหายไปจากใจคนในชุมชนที่กำลังต้อนรับกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ ผู้วิจัยจึงบูรณาการกระบวนการทำงานการมีส่วนร่วมตามพุทธวิธีของสาราณียธรรมและวัชชีอปริหานิยธรรม มาใช้ร่วมกับการจัดการชลประทาน เพื่อใช้เป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมเชิงพุทธบูรณาการในการจัดการชลประทานขององค์กรผู้ใช้น้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคเหนือตอนล่าง ที่สามารถนำไปสู่การมีส่วนร่วมของชุมชนด้วยความสามัคคี

มีจิตอาสาเห็นประโยชน์ต่อส่วนรวม รวมทั้งรูปแบบดังกล่าวจะเป็นแนวทางให้กลุ่มคนรุ่นใหม่ได้สานต่อกิจกรรมจากคนรุ่นเดิมที่มีประสบการณ์ในการทำงานให้เกิดการมีส่วนร่วมได้อย่างเป็นรูปธรรม ปฏิบัติได้จริงและสามารถขับเคลื่อนองค์กรผู้ใช้น้ำให้เกิดความเข้มแข็ง บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาและบูรณาการหลักการมีส่วนร่วมกับหลักการมีส่วนร่วมเชิงพุทธในการจัดการชลประทานขององค์กรผู้ใช้น้ำในพื้นที่ชุมชนหนองปิ้งไก่
2. เพื่อศึกษากระบวนการและส่งเสริมการจัดการชลประทานขององค์กรผู้ใช้น้ำในพื้นที่ชุมชนหนองปิ้งไก่ ตามหลักการมีส่วนร่วมเชิงพุทธบูรณาการ
3. เพื่อเสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมเชิงพุทธบูรณาการในการจัดการชลประทานขององค์กรผู้ใช้น้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคเหนือตอนล่าง

ระเบียบวิธีวิจัย

รูปแบบของการวิจัย การศึกษาครั้งนี้เป็นงานวิจัยแบบผสมผสานวิธี

กลุ่มประชากรในการวิจัย คือ องค์กรผู้ใช้น้ำหรือองค์กรผู้ใช้น้ำชลประทานฝายหนองปิ้งไก่ ประกอบด้วย ประธานองค์กรผู้ใช้น้ำชลประทาน 1 คน คณะกรรมการกลุ่มฯ จำนวน 17 คน และเกษตรกรผู้ใช้น้ำชลประทาน ที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ชุมชนหนองปิ้งไก่ ทั้ง 4 หมู่บ้าน ประกอบด้วย หมู่ 2 บ้านหนองปิ้งไก่ หมู่ 13 บ้านมอเจริญ หมู่ 19 บ้านศาลาโป่งแดง และหมู่ 22 บ้านสร้อยสุวรรณ อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร โดยผู้ตอบแบบสอบถามจะเป็นหัวหน้าครัวเรือนหรือตัวแทนก็ได้ รวมจำนวน 442 ชุด ได้แบบสอบถามคืน จำนวน 419 ชุด คิดเป็นร้อยละ 94.80 (ขั้นให้ข้อมูลข่าวสาร, ขั้นรับฟังความคิดเห็น)

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ในการศึกษาวิจัยในเชิงคุณภาพ (ภาคสนาม) ประกอบด้วย

1. ช่วงกิจกรรมส่งเสริมการจัดการชลประทาน แบ่งเป็น 2 ระยะ คือ

1.1 ระยะที่ 1 จัดเวทีกิจกรรมการมีส่วนร่วมเชิงพุทธบูรณาการ แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ประกอบด้วย ใช้วิธีแบบสุ่ม คือ องค์กรผู้ใช้น้ำ (ประธานกับคณะกรรมการ จำนวน 10 คน และเกษตรกรผู้ใช้น้ำชลประทานฝายหนองปิ้งไก่ จำนวน 110 คน) และใช้วิธีแบบเจาะจง คือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (สมาชิกสภาจังหวัด สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน จำนวน 8 คน) องค์กรภาครัฐ (ข้าราชการโครงการชลประทานกำแพงเพชร สถานีพัฒนาที่ดินกำแพงเพชร สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดกำแพงเพชร สำนักงานเกษตรอำเภอเมืองกำแพงเพชร สำนักงานประมงจังหวัดกำแพงเพชร และสำนักงานพาณิชย์จังหวัดกำแพงเพชร จำนวน 13 คน) องค์กรเอกชน (เจ้าหน้าที่ฝ่ายประสานงานสถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร (องค์การมหาชน) จำนวน 1 คน) รวมทั้งหมด 142 คน (ขั้นเข้ามามีบทบาท)

1.2 ระยะที่ 2 จัดประชุมกลุ่มย่อยองค์กรผู้ใช้น้ำ ประกอบด้วย คณะกรรมการ จำนวน 3 คน เกษตรกรผู้ใช้น้ำทั้ง 4 หมู่บ้านๆ ละ 3 คน รวมทั้งหมด จำนวน 12 คน (ขั้นสร้างความร่วมมือ)

2. ช่วงจัดสนทนากลุ่มแบบกึ่งโครงสร้าง ประกอบด้วย องค์กรผู้ใช้น้ำ ได้แก่ นายประชวน แพงดา ประธานองค์กรผู้ใช้น้ำ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ นายสุรชัย ริ้วตระกูลไพบูลย์ สมาชิกองค์การบริหารส่วนจังหวัด อำเภอเมือง เขต 9 จังหวัดกำแพงเพชร กรมชลประทาน ได้แก่ ดร.ภัทวี ดวงจิตร ผู้อำนวยการโครงการชลประทานจังหวัดกำแพงเพชร (อดีต) นายจักรกฤษณ์ สินพรหมมา ผู้อำนวยการโครงการชลประทานจังหวัดกำแพงเพชร (ปัจจุบัน) องค์กรเอกชน ได้แก่ นายธีระ สระตันติ์ ที่ปรึกษาด้านบริหารจัดการน้ำชุมชนตามแนวพระราชดำริ มูลนิธิอุทกพัฒน์ในพระบรมราชูปถัมภ์ นายวิศิษฐ์ ศิลปสุวรรณชัย

หัวหน้ากลุ่มงานเครือข่ายการจัดการน้ำชุมชน ฝ่ายสารสนเทศการเกษตร สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร (องค์การมหาชน) (ขั้นเสริมอำนาจ)

3. ช่วงจัดการประชุมองค์กรผู้ใช้น้ำชลประทานฝายหนองปิ้งไก่ ระหว่างผู้วิจัย องค์กรผู้ใช้น้ำ ร่วมกับโครงการชลประทานกำแพงเพชร (ขั้นเสริมอำนาจ)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ คือ แบบสอบถามผู้ใช้น้ำชลประทานที่ผ่านการตรวจสอบความถูกต้องและความเที่ยงตรงตามเนื้อหาจากผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน ได้แก่

- พระครูวิทิตศาสนาทร, ดร. รองเจ้าอาวาสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร เชียงใหม่ อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา วัดเจดีย์หลวง จังหวัดเชียงใหม่
- อาจารย์ ดร.พิสิฏฐ์ โคตรสุโพธิ์ อาจารย์ประจำภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- อาจารย์ ดร.วัชระ เสือดี อาจารย์และผู้เชี่ยวชาญด้านวิศวกรรมชลประทาน (ด้านบริหารจัดการน้ำ) สถาบันพัฒนาการชลประทาน สำนักวิจัยและพัฒนา กรมชลประทาน

ซึ่งผลประเมินแบบสอบถามมีค่าเฉลี่ยรวมทุกข้อเท่ากับ 0.91 โดยแบบสอบถามแบ่งเป็น 3 ส่วน ประกอบด้วย ส่วนข้อมูลครัวเรือน (พื้นฐาน) ของเกษตรกรผู้ใช้น้ำชลประทาน เป็นแบบเลือกตอบ ส่วนข้อมูลทัศนคติเกี่ยวกับระดับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรผู้ใช้น้ำชลประทาน และข้อมูลทัศนคติเกี่ยวกับระดับการมีส่วนร่วมเชิงพุทธของเกษตรกรผู้ใช้น้ำชลประทาน เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating-Scale) 6 ระดับ คือ 5 = มากที่สุด 4 = มาก 3 = ปานกลาง 2 = น้อย 1 = น้อยที่สุด และ 0 = ไม่มีเลย ซึ่งผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้ตามแนวคิดของลิเคิร์ท (Likert) (บุญชม ศรีสะอาด, 2545: 45)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ (ภาคสนาม) คือ แบบสัมภาษณ์ชนิดไม่มีโครงสร้าง กับแบบสัมภาษณ์ชนิดกึ่งโครงสร้าง ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ด้วยตนเองกับกลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญในด้านการมีส่วนร่วมในงานชลประทาน การมีส่วนร่วมเชิงพุทธ และข้อมูลพื้นที่ชุมชนหนองปิ้งไก่ รวมทั้งรูปแบบการมีส่วนร่วมเชิงพุทธบูรณาการในการจัดการชลประทานขององค์กรผู้ใช้น้ำมาเป็นกรอบในการวิเคราะห์และพัฒนา ภายใต้หัวข้อเกี่ยวกับความเห็นชอบ การนำไปใช้ได้จริง และข้อเสนอแนะ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลตามแนวทางของสมาคมนานาชาติ (International Association of Public Participation) ซึ่งเป็นแนวคิดหลักของ Sherry R. Arnstein (อรทัย ก๊กผล, 2552: 22-26) ดังนี้

1. ขั้นให้ข้อมูลข่าวสาร (Inform) เป็นขั้นที่ผู้วิจัยแนะนำตัวเองและแจ้งวัตถุประสงค์การทำงานวิจัย ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมเชิงพุทธ ในการบริหารจัดการชลประทาน ตลอดจนเจ้าหน้าที่โครงการชลประทานกำแพงเพชรได้มีส่วนร่วมในการทบทวนแผนที่ยุทธศาสตร์การจัดการชลประทานเดิมแก่องค์กรผู้ใช้น้ำและยุวชลกร

2. ขั้นรับฟังความคิดเห็น (Consult) เป็นขั้นที่องค์กรผู้ใช้น้ำเริ่มเข้ามามีส่วนร่วม โดยการตอบแบบสอบถาม การประชุมกลุ่มย่อย เพื่อสำรวจความคิดเห็นและรวบรวมปัญหาสำคัญของชุมชน

3. ขั้นเข้ามามีบทบาท (Involve) เป็นการจัดเวทีกิจกรรมการมีส่วนร่วมเชิงพุทธบูรณาการ เป็นขั้นที่เปิดโอกาสให้องค์กรผู้ใช้น้ำ และตัวแทนจาก 4 กลุ่ม มีส่วนร่วมส่งเสริมการจัดการชลประทานตามหลักการมีส่วนร่วมเชิงพุทธบูรณาการที่สอดคล้องกับผลการตอบแบบสอบถาม

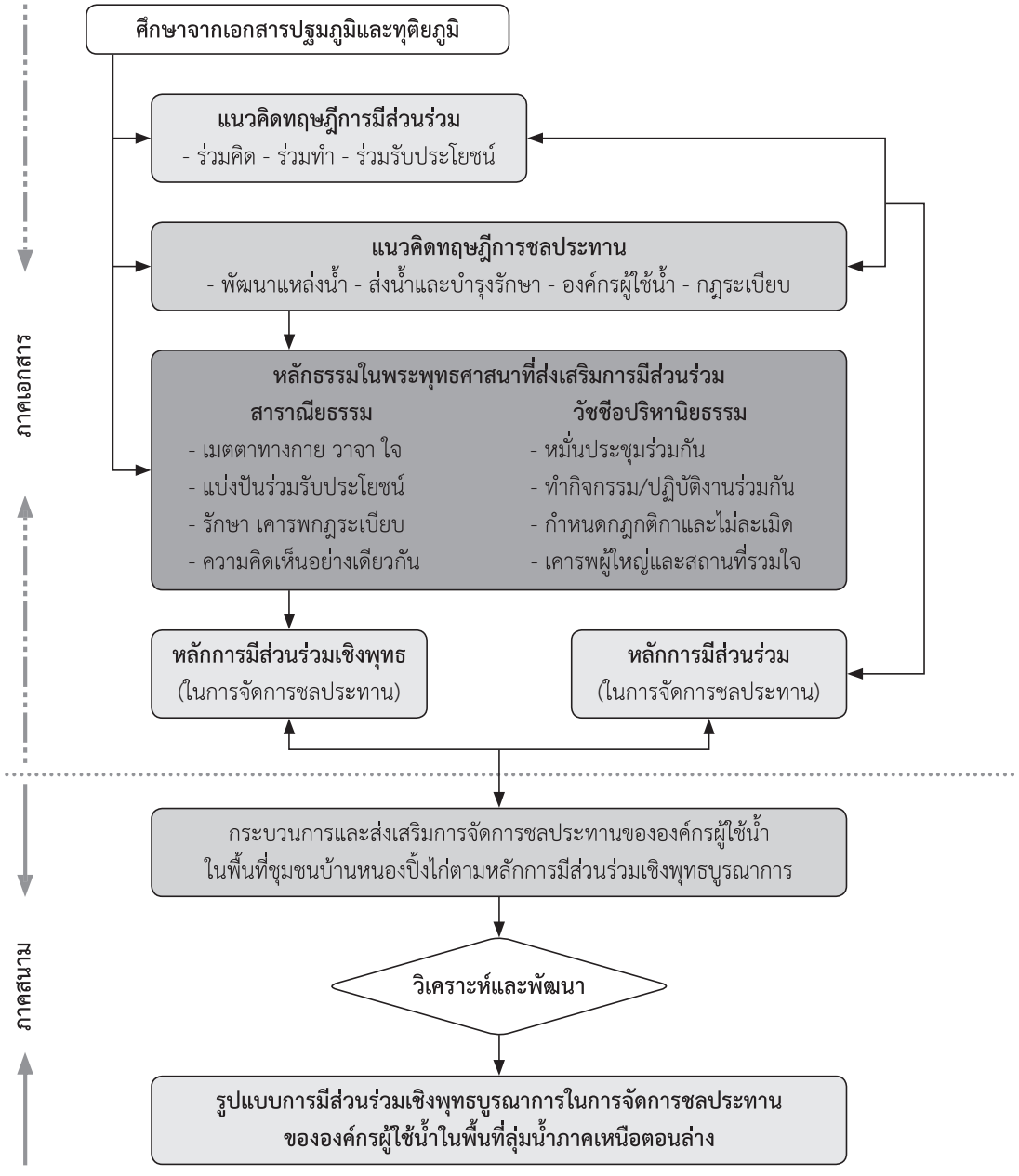
4. ขั้นสร้างความร่วมมือ (Collaborate) เป็นขั้นของการจัดประชุมกลุ่มองค์กรผู้ใช้น้ำร่วมกับผู้มีอำนาจในการตัดสินใจในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การจัดการชลประทาน และร่วมทบทวนแผนฯ รวมทั้งเป็นการเปิดโอกาสส่งเสริมกลุ่มคนรุ่นใหม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมคิด ร่วมวางแผน ตัดสินใจ ดังนั้นผลการตัดสินใจการทำแผนยุทธศาสตร์การจัดการชลประทาน จึงถือว่าเป็นมติของผลของการตัดสินใจร่วมกันและเชื่อว่าจะนำไปสู่การเสริมสร้างความสมานฉันท์ในสังคม

5. ขั้นเสริมอำนาจ (Empower) เป็นขั้นของการเสริมอำนาจให้กับองค์กรผู้ใช้น้ำ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในระดับสูงที่สุด โดยแบ่งออกเป็น 2 ช่วง ได้แก่

5.1 นำรูปแบบการมีส่วนร่วมเชิงพุทธบูรณาการในการจัดการชลประทานขององค์กรผู้ใช้น้ำในพื้นที่ชุมชนหนองปิ้งไก่ มาเป็นกรอบในการวิเคราะห์และพัฒนา โดยวิธีการสนทนากลุ่มแบบกึ่งโครงสร้าง ภายใต้หัวข้อเกี่ยวกับความเห็นชอบการนำไปใช้ได้จริง และข้อเสนอแนะ

5.2 นำรูปแบบการมีส่วนร่วมเชิงพุทธบูรณาการในการจัดการชลประทานขององค์กรผู้ใช้น้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคเหนือตอนล่าง โดยการจัดประชุมองค์กรผู้ใช้น้ำชลประทานเพื่อร่วมลงมติเห็นชอบ รวมทั้งได้นำแผนยุทธศาสตร์การจัดการชลประทาน ประกอบด้วย แผนงบประมาณรายจ่ายล่วงหน้าระยะปานกลาง และแผนที่ยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบการบริหารจัดการชลประทานเพื่อการเกษตรจังหวัดกำแพงเพชร ปีงบประมาณ พ.ศ.2559-2563 ของชุมชนหนองปิ้งไก่ (หมู่ 2, 13, 19 และ 22) ซึ่งเป็นการร่วมลงมติเห็นชอบทั้งองค์กรผู้ใช้น้ำและเจ้าหน้าที่โครงการชลประทานกำแพงเพชร

กรอบแนวคิด

แผนภูมิที่ 1 กรอบแนวคิดรูปแบบการมีส่วนร่วมเชิงพุทธบูรณาการในการจัดการชลประทาน

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการมีส่วนร่วมเชิงพุทธบูรณาการในการจัดการชลประทานขององค์กรผู้ใช้น้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคเหนือตอนล่าง สามารถสรุปได้ดังนี้

1. การบูรณาการหลักการมีส่วนร่วมกับหลักการมีส่วนร่วมเชิงพุทธในการจัดการชลประทานขององค์กรผู้ใช้น้ำในพื้นที่ชุมชนหนองปิ้งไก่

การมีส่วนร่วมตามทฤษฎีแนวคิดของนักสังคมวิทยาชาวตะวันตก จะมุ่งเน้นที่กลุ่มชาวบ้าน/ประชาชน ให้สามารถมีสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคที่พึงมีพึงได้ตามรัฐธรรมนูญ เป็นการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิ และรักษาผลประโยชน์ที่ตนเองจะได้รับ สำหรับการมีส่วนร่วมในพระพุทธศาสนาจะเน้นมติแห่งสงฆ์ที่ยึดธรรมวินัย เพื่อประโยชน์แห่งความผาสุกและความตั้งมั่นแห่งสัทธรรม ซึ่งสอดคล้องกับหลักของสาราณียธรรม 6 คือ ธรรมที่เป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน และหลักของวัชชีอปริหานิยธรรม คือ ธรรมที่เป็นเหตุให้เกิดความเจริญ นำมาใช้เพื่อการปกครองให้เกิดความมั่นคงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ดังนั้นการบูรณาการหลักการมีส่วนร่วมจะเน้นในด้านปัจจัยภายนอกคือการเป็น “ผู้รับ” หรือความคุ้มค่าจากการเข้าร่วม ส่วนหลักการมีส่วนร่วมเชิงพุทธ จะเน้นในด้านปัจจัยภายในทางจิตใจอย่างมีเมตตาของการเป็น “ผู้ให้” ควบคู่ไปกับการพิทักษ์คุ้มครองประโยชน์ที่จะเกื้อกูลกับทุกๆ ชีวิตบนโลก รวมถึงจารีตประเพณี ค่านิยม วิถีชีวิต มาใช้ในการจัดการชลประทาน เพื่อขจัดปัญหาความขัดแย้งในการใช้น้ำที่เกิดจากความโลภ และอวิชชา ซึ่งความรุนแรงจะมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับระดับความเดือดร้อนและจำนวนประชาชน

จากผลการตอบแบบสอบถามขององค์กรผู้ใช้น้ำ จำนวน 419 ครัวเรือน/คน จาก 442 ครัวเรือน แบ่งเป็น หมู่ 2 บ้านหนองปิ้งไก่ จำนวน 71 คน หมู่ 13 บ้านมอเจริญ จำนวน 84 คน หมู่ 19 บ้านศาลาโป่งแดง จำนวน 27 คน และหมู่ 22 บ้านสร้อยสุวรรณ จำนวน 237 คน แบ่งเป็นคณะกรรมการ 18 คน และเกษตรกรผู้ใช้น้ำ 401 คน โดยส่วนใหญ่จะมีพื้นที่การเกษตรระหว่าง 5-10 ไร่ อยู่ในเขตพื้นที่ปลายน้ำ มีรายได้ต่อเดือนน้อยกว่า 10,000 บาท และทุกคนนับถือศาสนาพุทธ จากผลการวิเคราะห์แบบสอบถาม ดังปรากฏตามตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การมีส่วนร่วมและการมีส่วนร่วมเชิงพุทธที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด

การมีส่วนร่วม	การมีส่วนร่วมเชิงพุทธ	
	วัชชีอปริหานิยธรรม	สาราณียธรรม
ร่วมคิด	หมั่นประชุมเนืองนิตย์	สาธารณโภคี
4.09	4.17	4.00

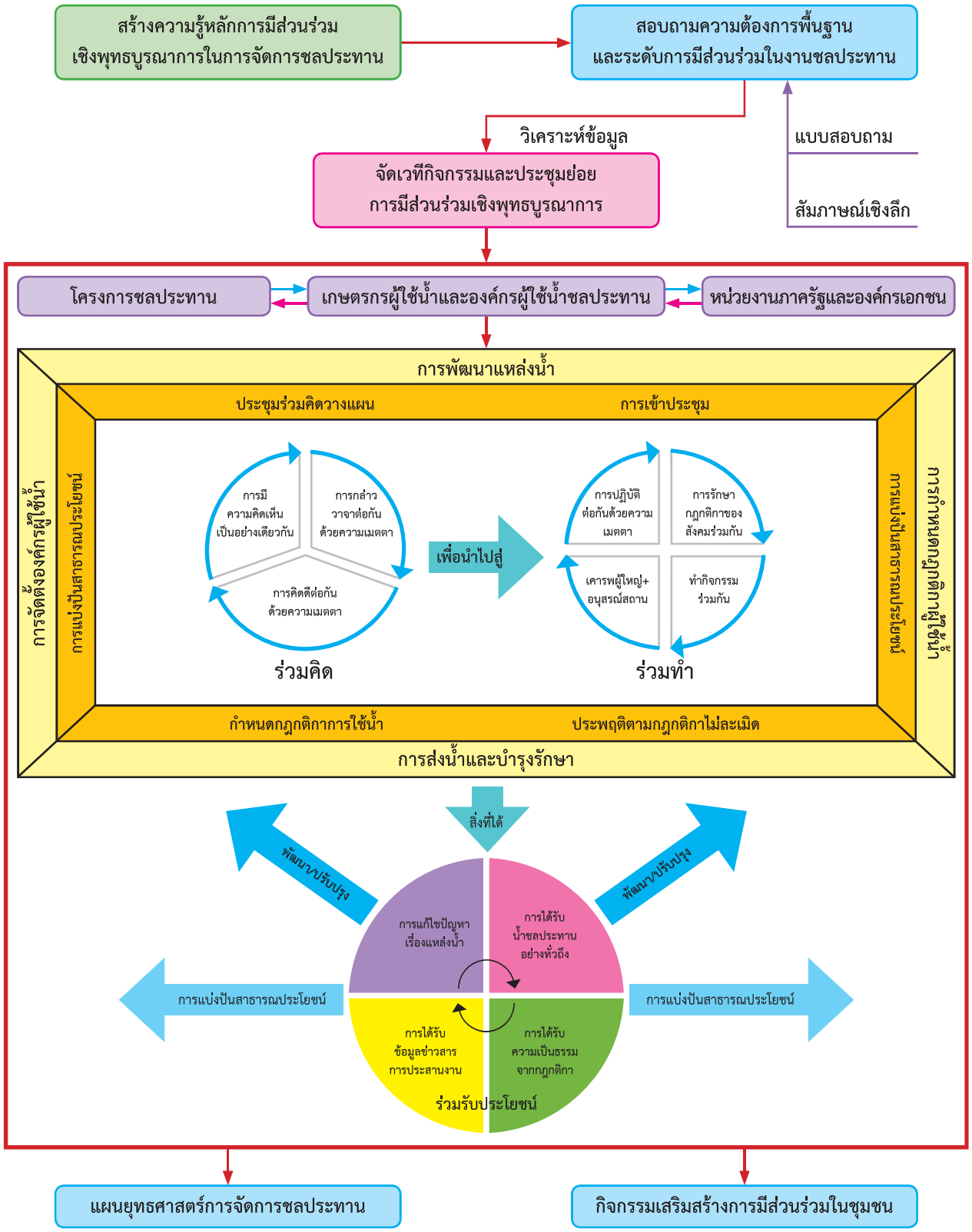
จากทัศนคติเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมและการมีส่วนร่วมเชิงพุทธของเกษตรกรผู้ใช้น้ำ พบว่า การมีส่วนร่วมด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ การมีส่วนร่วมคิด เท่ากับ 4.09 ส่วนการมีส่วนร่วมเชิงพุทธด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดของวัชชีอปริหานิยธรรม คือ หมั่นประชุมเนืองนิตย์ เท่ากับ 4.17 และสาราณียธรรม คือ สาธารณโภคี เท่ากับ 4.00 จึงนำมาสู่การจัดกิจกรรมตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2

2. การศึกษากระบวนการและส่งเสริมการจัดการชลประทานขององค์กรผู้ใช้น้ำในพื้นที่ชุมชนหนองปิ้งไก่ตามหลักการมีส่วนร่วมเชิงพุทธบูรณาการ

ผู้วิจัยได้นำด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดดังปรากฏในตารางที่ 1 ทำให้เกิดกระบวนการและส่งเสริมการจัดการชลประทานขององค์กรผู้ใช้น้ำให้เกิดความเข้มแข็ง ซึ่งใช้แนวทางระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนที่นำเสนอโดยสมาคมนานาชาติ (IAP ย่อมาจาก International Association of Public Participation) มี 5 ขั้น ประกอบด้วย “ขั้นที่ 1 การให้ข้อมูลข่าวสาร” ซึ่งทางกรมชลประทานขอความร่วมมือเกษตรกรชะลอการปลูกข้าวนาปี แต่ให้ปลูกพืชที่ใช้น้ำน้อยและใช้น้ำอย่างประหยัด “ขั้นที่ 2 ขั้นรับฟังความคิดเห็น” พบว่าประชาชนมักจะขาดแคลนน้ำในช่วงฤดูแล้ง มีแหล่งน้ำไม่เพียงพอ มีตะกอนทรายหน้าฝาย ปัญหาท่อส่งน้ำและปัญหาคุณภาพน้ำ “ขั้นที่ 3 ขั้นเข้ามามีบทบาท” เป็นการบรรเทาปัญหาและเตรียมตัวรับสถานการณ์ที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต ด้วยการปรับเปลี่ยนแนวคิด เพื่อความไม่ประมาทในการใช้ชีวิตที่อยู่ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงทั้งทางภูมิอากาศโลก วัฒนธรรมและจิตใจของมนุษย์ “ขั้นที่ 4 เป็นขั้นการสร้างความร่วมมือ” ทำให้ได้ทราบแนวทางแผนยุทธศาสตร์ของแต่ละหน่วยงาน ร่วมทบทวนและสรุปแผนยุทธศาสตร์ระหว่างองค์กรผู้ใช้น้ำและหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งมีมติในการจัดกิจกรรมส่งเสริมในด้านการแบ่งปันสาธารณประโยชน์ขององค์กรผู้ใช้น้ำด้วยการนำพิธีพระพุทธศาสนาด้วยการเทศนาธรรม เรื่องความสามัคคีของหมู่คณะ ร่วมกับการแสดงความจงรักภักดีถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 เนื่องในวโรกาสเฉลิมพระชนมพรรษา การแสดงความเคารพต่อผู้อาวุโสของชุมชน และการแสดงความกตัญญูต่อลำน้ำ รวมทั้งจัดผ้าป่าวัสดุก่อสร้างเพื่อสร้างศาลารวมใจเฉลิมพระเกียรติ และ “ขั้นที่ 5 ขั้นเสริมอำนาจ” เป็นขั้นที่มีความสำคัญที่ทำให้มองเห็นถึงพลังความคิด พลังความร่วมมือ และพลังแห่งการเกื้อประโยชน์ ทำให้เกิดเป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมเชิงพุทธบูรณาการในการจัดการชลประทานขององค์กรผู้ใช้น้ำอย่างสมบูรณ์ ซึ่งในที่ประชุมมีองค์กรผู้ใช้น้ำเข้าร่วมประชุมจำนวน 13 คน และเจ้าหน้าที่โครงการชลประทานกำแพงเพชรจำนวน 5 คน เพื่อร่วมลงมติเห็นชอบรูปแบบและแผนยุทธศาสตร์การจัดการชลประทาน ผลการลงมติทั้งรูปแบบและแผนยุทธศาสตร์ฯ คือ ทุกคนยกมือโหวตเห็นชอบ คิดเป็น 100 เปอร์เซ็นต์

3. รูปแบบการมีส่วนร่วมเชิงพุทธบูรณาการในการจัดการชลประทานขององค์กรผู้ใช้น้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคเหนือตอนล่าง

จากแนวทางของรูปแบบการมีส่วนร่วมเชิงพุทธบูรณาการในการจัดการชลประทานหนองปิ้งไก่ ที่ผสมผสานร่วมกับแนวคิดขององค์กรผู้ใช้น้ำ องค์กรภาครัฐ และหน่วยงานเอกชน ทำให้ผู้วิจัยสามารถพัฒนาเป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมเชิงพุทธบูรณาการในการจัดการชลประทานขององค์กรผู้ใช้น้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคเหนือตอนล่าง ตามที่แสดงไว้ในแผนภูมิที่ 2

แผนภูมิที่ 2 รูปแบบการมีส่วนร่วมเชิงพุทธบูรณาการในการจัดการชลประทานขององค์กรผู้ใช้น้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคเหนือตอนล่าง

จากแผนภูมิที่ 2 รูปแบบการมีส่วนร่วมเชิงพุทธบูรณาการในการจัดการชลประทานขององค์กรผู้ใช้น้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคเหนือตอนล่าง มีหลักการทำงานตามลำดับขั้นตอนดังนี้

1. การสร้างความรู้หลักการมีส่วนร่วมเชิงพุทธบูรณาการในการจัดการชลประทาน

1.1 การมีส่วนร่วม ประกอบด้วย ร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมรับประโยชน์ในด้านการจัดการชลประทาน ได้แก่ การพัฒนาแหล่งน้ำ การส่งน้ำและบำรุงรักษา การจัดตั้งองค์กรผู้ใช้น้ำ และการกำหนดกฎระเบียบกติกาการใช้น้ำ

1.2 การมีส่วนร่วมเชิงพุทธ ประกอบด้วย สาราณียธรรม ได้แก่ การปฏิบัติต่อกันด้วยความเมตตา (เมตตากายกรรม) การกล่าววาจาต่อกันด้วยความเมตตา (เมตตาวจีกรรม) การคิดดีต่อกันด้วยความเมตตา (เมตตามโนกรรม) การแบ่งปันมีส่วนร่วมรับประโยชน์ด้วยกัน (สาธารณโภคี) การรักษาระเบียบวินัย กฎกติกาของสังคมร่วมกัน (สีลสามัญญตา) การมีความคิดเห็นเป็นอย่างเดียวกัน (ทิฏฐิสามัญญตา) และวัชชีอปริหานิยธรรม ได้แก่ หมั่นประชุมเนืองนิตย์ ทำกิจกรรมหรือปฏิบัติงานร่วมกัน กำหนดกฎระเบียบและไม่ละเมิด เคารพรับฟังผู้ใหญ่และเคารพอนุสรณ์สถานที่สำคัญ

1.3 การมีส่วนร่วมเชิงพุทธบูรณาการในการจัดการชลประทาน ได้แก่

1.3.1 การร่วมคิด ซึ่งมีหลักธรรม 3 ข้อ คือ 1) การคิดดีต่อกัน เช่น ไม่มีจิตคิดโลภอยากได้ ไม่มีจิตริษยาอาฆาตพยาบาท เบียดเบียนต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด ประสานกับ 2) การมีความคิดเห็นเป็นอย่างเดียวกัน เป็นการลดอัตตาตัวตน ละความยึดมั่นถือดีในตนเอง โดยมองทุกสิ่งด้วยเหตุผลและปัญญา ในการนำมาซึ่งความผาสุก ความปรองดองของทุกฝ่าย รวมทั้งความเจริญก้าวหน้าของชุมชน และ 3) การพร้อมให้ข้อมูลที่ถูกต้องเป็นจริง และตั้งมั่นอยู่ในปรารถนาดีต่อทุกสิ่งอย่างจริงใจ เป็นการพูดอย่างมีสติ สุภาพ อ่อนโยน จริงใจ มีเหตุผล เป็นการพูดเพื่อช่วยสังคมแก้ไขปัญหาให้คลี่คลายหรือมีแนวทางในการแก้ปัญหาที่ทุกฝ่ายสามารถยอมรับได้

1.3.2 การร่วมทำ ซึ่งมีหลักธรรม 4 ข้อ คือ 1) การปฏิบัติต่อกันด้วยความเมตตา เป็นการสื่อภาษาทางกายที่เป็นอวัจนภาษาด้วยท่าทีที่เป็นมิตร โอบอ้อมอารี มีเมตตา 2) การทำกิจกรรมหรือปฏิบัติงานร่วมกันด้วยความรับผิดชอบต่องาน ต่อสังคม ที่สอดคล้องกับ 3) การรักษากฎกติกาของสังคมร่วมกัน ด้วยการปฏิบัติตามกฎต่างๆ เช่น กฎหมาย กฎระเบียบการใช้น้ำ กฎระเบียบข้อบังคับของสังคม ซึ่งเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงการเป็นผู้ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ เนื่องจากกฎระเบียบเหล่านี้เป็นการปฏิบัติเพื่อคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพและความเสมอภาคของทุกคน รวมทั้งยังครอบคลุมศีล 5 ในพระพุทธศาสนาอีกด้วย ทำให้เป็นเกราะคุ้มครองให้ลดละจากกิเลส ซึ่งเป็นเครื่องเศร้าหมองทั้งหลาย และ 4) การเคารพผู้ใหญ่และเคารพอนุสรณ์สถานที่สำคัญ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่แสดงถึงความกตัญญู การเคารพให้เกียรติ และเป็นการอนุรักษ์สิ่งล้ำค่าทางปูชนียบุคคลและปูชียสถาน

1.3.3 การร่วมคิดและร่วมทำ ซึ่งมีหลักธรรม 3 ข้อ คือ 1) หมั่นประชุมเนืองนิตย์ เป็นการเข้าร่วมประชุม (ร่วมทำ) เพื่อร่วมกันปรึกษาแก้ไขปัญหาหรือร่วมลงมติต่างๆ (ร่วมคิด) 2) กำหนดกฎระเบียบและไม่ละเมิด เป็นการร่วมกันกำหนดกฎระเบียบกติกา (ร่วมคิด) ส่วนการไม่ละเมิด (ร่วมทำ) และ 3) การแบ่งปันสาธารณประโยชน์ ก็คือ การมีส่วนร่วมใดๆ ถือเป็นการมีส่วนร่วมในการแบ่งปันทั้งสิ้น เช่น การมีส่วนร่วมคิด ก็คือ การแบ่งปันแรงใจ การแบ่งปันความรู้ ส่วนการมีส่วนร่วมทำ ก็คือ การแบ่งปันแรงกาย เป็นต้น

1.3.4 การร่วมรับประโยชน์ ซึ่งหลักธรรมที่นำมาใช้ก็คือ การแบ่งปันสาธารณประโยชน์ เป็นเรื่องของจิตใจแห่งความดีงามที่พร้อมจะแบ่งปันอยู่ทุกลมหายใจ

1.4 การทบทวนแผนยุทธศาสตร์เดิม เพื่อก้าวสู่แผนยุทธศาสตร์การจัดการชลประทาน

2. สอบถามความต้องการพื้นฐาน ปัญหาต่างๆ และระดับการมีส่วนร่วม โดยการสอบถามและสัมภาษณ์เชิงลึก

3. วิเคราะห์ข้อมูล เพื่อนำผลที่ได้ไปปรับประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับผลการตอบแบบสอบถามในด้านที่ต้องการส่งเสริมโดยการผสมผสานร่วมกับการจัดเวทีกิจกรรมและประชุมย่อยการมีส่วนร่วมเชิงพุทธบูรณาการ

4. การจัดเวทีกิจกรรมและประชุมย่อย การมีส่วนร่วมเชิงพุทธบูรณาการ ประกอบด้วย

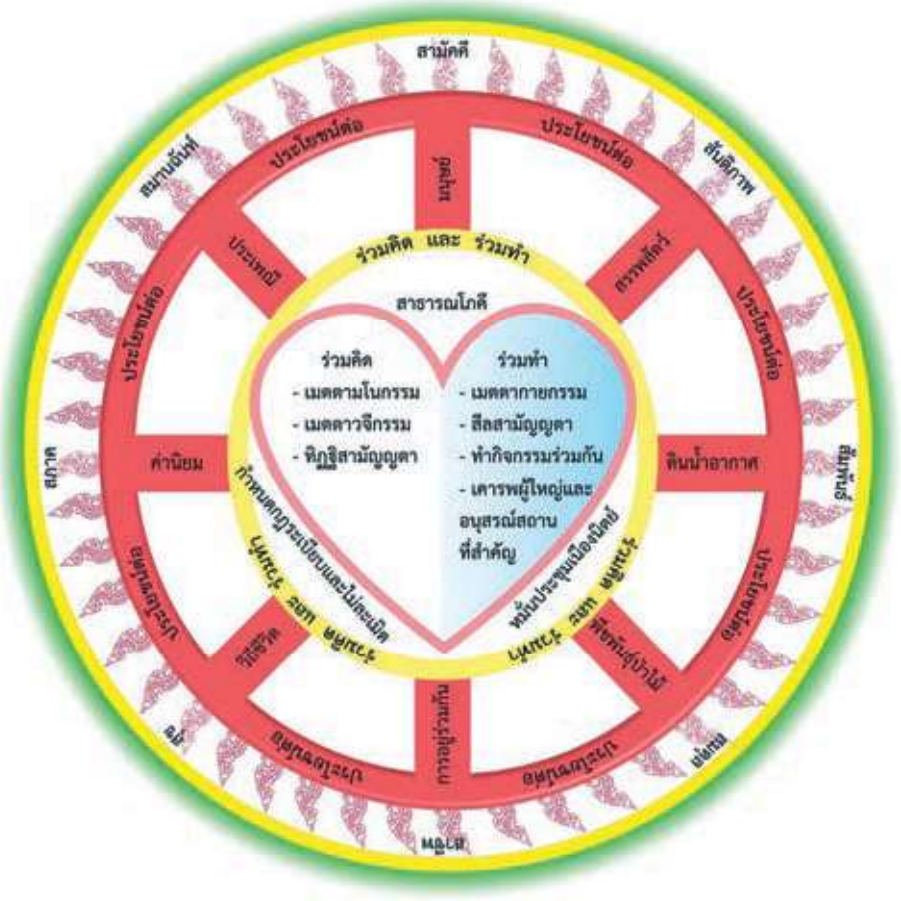
4.1 บุคคล ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่หน่วยงานหลัก คือ โครงการชลประทาน องค์กรผู้ใช้น้ำ องค์กรภาครัฐ และองค์กรเอกชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาชุมชน

4.2 กระบวนงาน ในที่นี้คือ การจัดการชลประทาน มีองค์ประกอบหลักๆ 4 ด้าน ได้แก่ การพัฒนาแหล่งน้ำ การส่งน้ำและบำรุงรักษา การจัดตั้งองค์กรผู้ใช้น้ำ และการกำหนดกฎกติกาผู้ใช้น้ำ

4.3 วิธีการจัดการ คือ การใช้หลักการมีส่วนร่วมแบบวิทยาการสมัยใหม่ และหลักการมีส่วนร่วมเชิงพุทธ รวมเรียกว่า การมีส่วนร่วมเชิงพุทธบูรณาการ

5. ประโยชน์ที่ได้รับ แบ่งออกเป็น 2 ด้าน ได้แก่ แผนยุทธศาสตร์การจัดการชลประทานและกิจกรรมเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชน

การนำรูปแบบการมีส่วนร่วมเชิงพุทธบูรณาการในการจัดการชลประทานขององค์กรผู้ใช้น้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคเหนือตอนล่างไปใช้นั้น หากเป็นแนวทางการดำเนินงานในการจัดการชลประทานเช่นเดียวกับงานก็สามารถนำไปใช้ได้ แต่หากเป็นการดำเนินงานในด้านอื่นๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับการจัดการชลประทานก็สามารถนำไปใช้ได้ โดยการนำแนวทางที่เป็นการทำงานหลักของกระบวนการนี้คือ หลักการมีส่วนร่วมเชิงพุทธบูรณาการมาใช้ ซึ่งผู้วิจัยได้ตั้งชื่อไว้ว่า HC Model (เอช-ซี โมเดล) ตามที่แสดงในภาพที่ 1 มีรายละเอียดดังนี้

ภาพที่ 1 HC Model (เอช-ซี โมเดล) เป็นรูปแบบหัวใจแห่งการประสาน

เอช-ซี โมเดล (HC Model = Heart Coordinate) คือ รูปแบบหัวใจแห่งการประสาน มีรูปสัญลักษณ์คล้ายกับล้อเกวียนหรือธรรมจักรที่หมายถึง การหมุนก้าวไปข้างหน้า จากการมีส่วนร่วมของคนในสังคมให้เกิดการพัฒนามีความเจริญอย่างไม่หยุดยั้ง สามารถอธิบายถึงความหมายของสัญลักษณ์ หลักการและผลที่ได้ ดังนี้

1. ตัวดุม ซึ่งเป็นแกนหลักของการทำงาน สามารถให้ล้อเกวียนหมุนสู่เป้าหมายข้างหน้าด้วยความมั่นคงแข็งแรง เหมือนกับการดำเนินงานของชุมชนที่ได้ตั้งเป้าประสงค์ไว้ มีลักษณะเป็นรูปหัวใจที่แบ่งออกเป็นสองสี คือ สีขาวเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงออกถึงด้านร่วมคิดอย่างใสสะอาดขาวบริสุทธิ์หรือบ่งบอกถึงความสันติ ด้วยพุทธวิธีแห่งเมตตามโนกรรม เมตตาวจีกรรม

และทิฏฐิสามัญญตา ส่วนอีกด้านเป็นสีฟ้าเป็นสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงความกล้าในการกระทำ แม้จะมีความยากลำบากก็พร้อมมุ่งมั่นตั้งใจให้เกิดผลสำเร็จ เป็นประโยชน์ต่อตนและส่วนรวม ด้วยพุทธวิธีแห่งเมตตากายกรรม สีลสามัญญตา ทำกิจกรรมร่วมกัน การเคารพผู้ใหญ่และเคารพอนุสรณ์สถานที่สำคัญ ส่วนเส้นรอบวงสีชมพู เป็นการแสดงถึงมิตรภาพ ความรักที่คงทนและความสมดุลของกายกับใจที่ดี

2. เส้นรอบวงสีเหลือง แสดงถึงความสามัคคีกลมเกลียวกันด้วยความเชื่อใจต่อกัน และนำมาซึ่งแสงสว่างที่ทำให้เกิดการมีชีวิตใหม่ที่ดีขึ้นนำไปสู่ความอุดมสมบูรณ์ มีการร่วมคิดและร่วมทำควบคู่กันไปด้วยพุทธวิธีแห่งสาธารณโภคี หมั่นประชุมเป็นเนืองนิตย์ กำหนดกฎระเบียบและไม่ละเมิด ที่วางอยู่ในพื้นสีขาวแสดงถึงสิ่งที่คิดและทำนั้นล้วนมาจากความบริสุทธิ์ใจเป็นที่ตั้ง

3. ซี่ล้อเกวียน 8 ซี่ เป็นสัญลักษณ์ที่ให้ใช้ในการประกอบการพิจารณาว่ากิจกรรมต่างๆ ที่จะดำเนินการนั้น จะต้องเกิดประโยชน์ต่อมนุษย์ สรรพสัตว์ ดินน้ำอากาศ พืชพันธุ์ป่าไม้ การอยู่ร่วมกัน วิถีชีวิต ค่านิยม และประเพณี ขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรม เนื่องจากซี่ล้อเกวียนแต่ละซี่ ล้วนมีส่วนสัมพันธ์ในการหล่อหลอม หล่อเลี้ยงให้สังคมดำรงอยู่ได้ และส่งผลต่อการขับเคลื่อนไปข้างหน้า ส่วนสีสัญลักษณ์ที่ใช้เป็นสีแดง หมายถึง การกระตุ้นพลังแห่งชีวิตหรือพลังอำนาจที่พร้อมจะต่อสู้และปกป้องในสิ่งที่เห็นว่าเป็นประโยชน์ต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม

4. วงล้อพญานาค ซึ่งเป็นงูขนาดใหญ่ที่ชอบพ่นน้ำ จึงเป็นสัญลักษณ์ของการให้น้ำหรือหมายถึงน้ำชลประทานแก่เกษตรกรหรือเป็นน้ำใจที่ส่งต่อถึงเพื่อนมนุษย์ สรรพสัตว์พืชพันธุ์แวดล้อมทั้งหลายให้เกิดความอุดมสมบูรณ์

5. เส้นรอบวงใหญ่ สีเหลืองมีแสงเปล่งประกายสีเขียวล้อมรอบ มีความหมายในด้านความกลมเกลียวสามัคคี ส่วนแสงเปล่งประกายสีเขียวล้อมรอบที่มีความหมายในด้านของการเกษตร ความอุดมสมบูรณ์ การแบ่งปัน มิตรภาพ รวมทั้งพลังแห่งชีวิตที่มีความผูกพันแนบแน่นกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อมรอบตัว ซึ่งในที่นี้หมายถึงซี่ล้อเกวียน 8 ซี่ หัวใจดวงนี้จึงส่งผลให้เกิด 8 ส. ประกอบด้วย 1) สามัคคี - ความพร้อมเพรียง ความมีจุดรวมตัวเข้าด้วยกัน 2) สันติภาพ - ภาวะแห่งความสงบ ปราศจากความขัดแย้ง 3) สถาพร - ความมั่นคง ยั่งยืน 4) สมดุล - ความกลมกลืนเหมาะสมพอดี 5) สาชีพ - แบบแผนแห่งการปฏิบัติที่ดีทำให้มีชีวิตร่วมเป็นอันเดียวกัน 6) สุข - สุขทางใจและสุขทางกาย รวมทั้งความเป็นสุขจากอิสระ 7) สภาค - การมีส่วนเสมอกัน ความเข้ากันได้และเป็นพวกเดียวกัน 8) สมานฉันท์ หมายถึง การมีความพร้อมใจกัน หรือมีความเห็นตรงกันเสมอกัน

ดังนั้นการนำ เอช-ซี โมเดล ไปใช้ จึงเป็นแนวทางแห่งการพัฒนาตนเองให้สามารถประสานเข้ากับใจของผู้อื่นได้อย่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ด้วยความมุ่งหวังให้เกิดแนวทางการดำเนินชีวิตที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสร้างสรรค์ ด้วยการเสริมสร้างการอยู่ร่วมกันแบบใช้หัวใจในการเข้าหากัน ไว้วางใจกัน ศรัทธาต่อกัน ให้เกียรติต่อกัน มองเห็นคุณค่าของกันและกัน อย่างไรก็ตามสังคมจะดำรงอย่างยั่งยืนได้นั้น จะต้องเริ่มต้นด้วยคนหนึ่งคนที่อยู่ในสังคมนั้นก้าวเดินออกมาเป็นผู้นำพร้อมกับได้ใส่หัวใจแห่งการประสานลงไป แล้วค่อยๆ ขยายออกไปเรื่อยๆ หรือกลุ่มคนในสังคมเมื่อมีจุดหมายเดียวกันที่สร้างสังคมให้น่าอยู่ให้เป็นแบบพิมพ์ที่ดีของลูกหลาน จึงพร้อมใจกันใส่หัวใจแห่งการประสานลงไป ซึ่งหมายถึงว่า เอช-ซี โมเดล สามารถนำไปใช้ได้กับคนทุกๆ คน ทุกเพศ ทุกวัย ทุกสาขาวิชาชีพ เนื่องจากเป็นแนวทางที่คนส่วนใหญ่สามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้โดยเริ่มต้นจากการยอมเปิดประตูหัวใจตนเองเสียก่อน

การอภิปรายผล

จากการศึกษาพบว่าการมีส่วนร่วมตามแบบวิทยาการสมัยใหม่เน้นการให้อำนาจกับกลุ่มประชาชน เพื่อประโยชน์ในการรักษาสิทธิ์และการยอมรับจากประชาชนในพื้นที่ สอดคล้องกับที่สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี, ศูนย์บริการประชาชน (2552: 16); สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (2551: 12-13) และถวิลวดี บุรีกุล (2552: 11-12) ได้กล่าวไว้ว่าการมีส่วนร่วมเป็นเรื่องของการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับประโยชน์ที่อาศัยกลุ่มบุคคลเป็นศูนย์กลางของทุกสิ่ง โดยเฉพาะการมีอำนาจเหนือทรัพยากรธรรมชาติทั้งหลาย หากการมีส่วนร่วมหลายๆ กลุ่ม ต่างก็ต้องการให้พื้นที่ของกลุ่มตนเองมีความอุดมสมบูรณ์ แต่เนื่องจากสภาพพื้นที่ดังกล่าวหรือปัจจัยที่จะสนับสนุนให้เกิดความสมบูรณ์มีอยู่อย่างจำกัด ปัญหา

ที่ตามมาก็คือการแก่งแย่ง ความขัดแย้ง การทะเลาะวิวาทและนำไปสู่สงครามระหว่างกัน จะเห็นว่าการมีส่วนร่วมเช่นนี้ถึงแม้จะมีกระบวนการที่ชัดเจนจากการร่วมตัดสินใจของทุกๆ ฝ่าย แต่ก็ยังมีข้อจำกัดที่ไม่อาจสร้างความเจริญก้าวหน้าหรือพัฒนาชุมชนได้อย่างยั่งยืนแท้จริง

สำหรับการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง จากการประสบภัยแล้ง จึงไม่ควรมองเฉพาะสภาพพื้นที่ที่ต้องประสบภัยหรือความไม่อุดมสมบูรณ์ของพื้นที่นั้นๆ เท่านั้น แต่ควรนำการมีส่วนร่วมมาใช้ร่วมกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้วิจัยเล็งเห็นว่ามีความสำคัญและจำเป็น ดังที่พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต) (2549: 18) ได้กล่าวว่าการมีส่วนร่วมในแบบของพระพุทธศาสนาจะยึดแนวทางการสร้างประโยชน์สุขต่อส่วนรวม เมื่อประโยชน์ของการมีส่วนร่วมมุ่งเป้าหมายเพื่อคน แนวทางการแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืนก็ควรเริ่มต้นที่คนเช่นกัน ดังที่พูนสุข มาศรังสรรค์ (2554) ได้กล่าวว่าหัวใจสำคัญของการบูรณาการเชิงพุทธเพื่อนำไปใช้ในการจัดการความรุนแรงคือการเข้าไปจัดการกับฐานของใจในปัจเจก (เฉพาะบุคคล) ที่มีองค์ประกอบภายในจิตใจ ได้แก่ ตัณหา ทิฏฐิ มานะ เพื่อลด ละ เลิก ความยึดมั่นในตัวตน ด้วยการปรับเปลี่ยนฝึกฝนจิตใจ ซึ่งสอดคล้องกับสุรพล สุยะพรหม (2555) ได้กล่าวว่าการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ที่ดีจะต้องส่งเสริมให้คนเกิดจริยธรรมมากขึ้น เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาเรื่องของพฤติกรรม และจิตใจ โดยเป็นผู้ไม่เห็นแก่ตัว ลดตัณหา มานะ และทิฏฐิ สิ่งเหล่านี้จะส่งผลดีในการสร้างพลังความเข้มแข็งให้กับสมาชิกในองค์การและช่วยสลายความขัดแย้งได้

นอกจากนี้จากงานวิจัยของพลนภา รัตนะ และคณะ (2554) ซึ่งมีรูปแบบและแนวทางที่สอดคล้องกันในด้านการมีส่วนร่วมในการสนทนา การประชุมผ่านกิจกรรมต่างๆ มีการจัดการน้ำที่สัมพันธ์กับวิถีชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รวมทั้งให้ความสำคัญกับการพัฒนาแหล่งน้ำ การส่งน้ำและบำรุงรักษาหรือการใช้น้ำ การจัดตั้งองค์กรผู้ใช้น้ำ และกำหนดกฎระเบียบ เพื่อให้ชาวบ้านหรือกลุ่มผู้ใช้น้ำสามารถพึ่งพาตนเองได้ สิ่งที่ได้ของงานวิจัยนี้ก็คือ การปลูกฝังในด้านความประหยัด อดออม การทำบัญชีครัวเรือน การปลูกพืชอินทรีย์ ในขณะที่งานวิจัยนี้ได้มีการนำกลุ่มองค์กรผู้ใช้น้ำ เกษตรกรผู้ใช้น้ำ โครงการชลประทาน หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนมาร่วมกันสร้างแนวทางแก้ไขและพัฒนาชุมชนให้เกิดเป็นรูปธรรมอย่างยั่งยืนด้วยการสร้างแผนยุทธศาสตร์การจัดการน้ำ (ชลประทาน) นอกจากนี้ยังมีการสร้างฐานที่เป็นทางจิตใจ เพื่อให้เกิดการพัฒนาตนเองตามหลักของพระพุทธศาสนาแบบสาราณียธรรม 6 ที่ทำให้เกิดความเมตตา เอื้อเฟื้อต่อกัน การตั้งใจรักษากฎกติกา และการยอมรับความคิดของบุคคลหรือการมีส่วนร่วมกับหมู่คณะในแบบวัชชีอปริหานิยธรรม ที่ทำให้เกิดความสำนึกในการเข้าร่วมประชุมเป็นประจำ ร่วมทำกิจกรรมร่วมกัน พร้อมใจกันไม่ละเมิดกฎและให้ความเคารพผู้ใหญ่ตลอดจนอนุสรณ์สถานที่สำคัญ เช่น การสร้างศาลารวมใจเฉลิมพระเกียรติฯ การแสดงความกตัญญูต่อลำน้ำด้วยการทำพิธีสืบชะตาแม่น้ำ เป็นต้น ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับงานวิจัยของภัทวี ดวงจิตร (2558) ที่ได้มีการนำหลักทางพระพุทธศาสนาและจารีตประเพณีแบบล้านนามาใช้กับการมีส่วนร่วม ด้วยการหมั่นฝึกฝนตนตามแนวทางของสติปัฏฐาน 4 การมีจิตเสียสละ มุ่งประโยชน์ในงานของส่วนรวมด้วยแรงแห่งความสามัคคีและพิธีสืบชะตา

จะเห็นได้ว่าหลักการมีส่วนร่วมและหลักการมีส่วนร่วมเชิงพุทธสามารถนำมาบูรณาการให้เข้ากันได้ และเป็นกระบวนการที่สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างครอบคลุมรอบด้านมากขึ้น

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) สถาบันครอบครัวควรมีการปลูกฝังให้สมาชิกได้มีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมทำ เพื่อเป็นการประสานความสัมพันธ์และสร้างความรัก ความเข้าใจภายในครอบครัว หรือมีกิจกรรมการทำงานร่วมกันของลูกๆ ที่สามารถสร้างความรับผิดชอบ รู้จักการช่วยเหลือแบ่งปัน การเข้าใจผู้อื่น รวมทั้งปลูกฝังให้เกิดความรัก ความเมตตาต่อสรรพสัตว์ และรู้จักคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ อนุรักษ์ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เนื่องจากสถาบันครอบครัวเป็นสถาบันแรกที่สามารถหล่อหลอมเยาวชนให้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพได้อย่างสมบูรณ์ การฝึกฝนให้เด็กได้มีส่วนแสดงความคิดเห็น ได้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานตามความสมัครใจ และเหมาะสมกับช่วงวัยของเด็ก จะทำให้เด็กถูกหล่อหลอมให้กล้าคิด กล้าแสดงออก นอกจากไม่ทำให้

เด็กเก็บกดแล้ว ยังทำให้เกิดการเรียนรู้ที่ถูกต้อง เสริมสร้างสติปัญญา สิ่งสำคัญการสร้างเด็กให้รู้จักคุณค่าของสรรพสิ่งรอบตัว จะทำให้เด็กรับรู้การอยู่ร่วมกับธรรมชาติแบบเอื้อเฟื้อเกื้อกูล เป็นการลดอัตตา ลดความเห็นแก่ตัว มีความคิดเห็นที่ถูกต้อง มีเหตุผลและสามารถอยู่กับสังคมอย่างมีความสุข

2) สถาบันการศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ควรมีการสนับสนุนให้มีการทำงานกลุ่มตามแนวทางเอช-ซี โมเดล เพื่อการปลูกฝังรากฐานการทำงานแบบมีส่วนร่วมให้กับเยาวชน โดยการจัดกิจกรรมการทำงานทั้งภายในและนอกห้องเรียน ที่เป็นไปเพื่อความเข้าใจการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ สัตว์ ป่าไม้ ดิน น้ำ อากาศ แบบเป็นการหมุนเวียนในระบบนิเวศก็จะยิ่งส่งเสริมให้นักเรียนได้เข้าใจอย่างเป็นเหตุเป็นผล รวมทั้งเข้าใจถึงวิธีที่จะใช้สร้าง และอนุรักษ์ให้ทรัพยากรธรรมชาติได้คงอยู่อย่างสมดุล เกณฑ์การประเมินควรมีการกำหนดคะแนนจิตพิสัยสูงกว่าคะแนนพุทธิพิสัยและทักษะพิสัย เพื่อเป็นการสร้างจิตที่ดีอย่างมีคุณค่าให้กับเยาวชน สมกับคำว่าเป็นเด็กเรียนเก่ง คนดี (มีคุณธรรม) และมีความสุข ต่อไปข้างหน้าสังคมไทยก็จะมีแต่ผู้ใหญ่ที่ดี ใจกว้าง เข้าใจคน เข้าใจสังคม เข้าใจธรรมชาติ ซึ่งเป็นหลักของพระพุทธศาสนา

3) องค์กรเครือข่ายในส่วนของภาครัฐ-เอกชน หรือองค์กรแบบบวร (บ้าน วัด โรงเรียน) ควรนำรูปแบบหัวใจแห่งการประสาน หรือ เอช-ซี โมเดล มาใช้ในการเสริมสร้างการทำงานแบบมีส่วนร่วมของคนในสังคมให้มีความสามัคคีอย่างมั่นคง

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

1) ควรศึกษาถึงรูปแบบการมีส่วนร่วมเชิงพุทธบูรณาการในการจัดการชลประทานขององค์กรผู้ใช้น้ำในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำภาคต่างๆ ของประเทศไทย

2) ควรศึกษาถึงรูปแบบการมีส่วนร่วมเชิงพุทธบูรณาการในการจัดการชลประทาน ที่นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในหลักอื่นๆ มาบูรณาการร่วมกัน เช่น สังคหวัตถุ 4 เป็นต้น

3) ควรศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมเชิงพุทธบูรณาการในการจัดการสิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. 2557. **รายงานประจำปี 2557.** นนทบุรี: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด สาขา 4.

ถวิลวดี บุรีกุล. 2552. **พลวัตการมีส่วนร่วมของประชาชน.** กรุงเทพฯ: เอ.พี.กราฟิก ดีไซน์และการพิมพ์.

บุญชม ศรีสะอาด. 2545. **การวิจัยเบื้องต้น.** กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.

ปานทิพย์ อัฒนวานิช. 2554. **การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ.** เอกสารประกอบการศึกษา กระบวนวิชา การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ (GE 410) ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). 2549. **พุทธวิธีบริหาร.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พลนภา รัตนะ และคณะ. 2554. **รูปแบบการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรอย่างมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำบ้านโนนอุดม ตำบลไร่ อำเภอพรรณนานิคม จังหวัดสกลนคร ระยะที่ 1.** รายงานวิจัย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

พูนสุข มาศรังสรรค์. 2554. **การจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ.** วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ภัทวี ดวงจิตร. 2558. **การบริหารจัดการระบบชลประทานเชิงพุทธบูรณาการ: กรณีศึกษาโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่.** วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (สาขาพระพุทธศาสนา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ 25.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

รายการข่าว TNN 24. 2559. **กรมชลฯ กำชับทุกฝ่ายงดส่งน้ำภาคการเกษตร.** ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ผ่านดาวเทียม ทีเอ็นเอ็น. 11 มกราคม 2559.

สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร (องค์การมหาชน). 2553. **ประกวดการจัดการทรัพยากรน้ำชุมชน ตามแนวพระราชดำริ.** กรุงเทพฯ: สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร (องค์การมหาชน). เอกสารเผยแพร่.

สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี. ศูนย์บริการประชาชน. 2552. **คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์).** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. 2551. **คู่มือหรือแนวทางการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วมของหน่วยงานภาครัฐในระดับกระทรวง.** กรุงเทพฯ: ปิ่นเกล้าการพิมพ์.

สุรพล สุยะพรหม. 2555. **ทฤษฎีองค์การและการจัดการเชิงพุทธ.** พระนครศรีอยุธยา: ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

อรทัย ก๊กผล. 2552. **คู่มือ คู่คิด การมีส่วนร่วมของประชาชน สำหรับผู้บริหารท้องถิ่น.** กรุงเทพฯ: จรัญสนิทวงศ์การพิมพ์.